

Opettajankouluttajien käsityksiä moninaisuudesta ja moninaisuuden opettamisesta

Koska perusopetuksen oppilaat muodostavat moninaisen joukon, täytyisi tulevien opettajien saada riittävät valmiudet moninaisuuden kohtaamiseen jo opettajankoulutuksen aikana. Tämä edellyttää opettajankouluttajilta tietoa moninaisuudesta sekä taitoa ohjata opettajaopiskelijoita oppilaiden kohtaamisessa. Tässä artikkelissa tarkastelemme sitä, minkälainen käsitys opettajankouluttajilla on moninaisuudesta ja moninaisuuden opettamisen merkityksestä luokanopettajakoulutuksessa sekä minkälaiseksi opettajankouluttajat kokevat oman moninaisuusosaamisensa.

Teksti Sanni Marjanen, Minna Saarinen, Tiina Annevirta, Marita Neitola, Jaanet Salminen ja Minna Kyttälä

Moninaisuudella viitataan yksinkertaisimmillaan kaikkiin niihin ominaisuuksiin ja piirteisiin, joiden suhteen ihmiset eroavat toisistaan (Heikkinen, 2005). Näin ollen kaikki ihmiset ovat osa moninaisuuden kirjoa. Moninaisuuden ulottuvuudet voivat olla näkyviä, kuten ihmisen ikä sekä ulkomuotoon liittyvät seikat, tai ei niin helposti havaittavia, kuten sosioekonominen tausta, arvot tai persoonaan liittyvät seikat. Jako ei kuitenkaan ole mitenkään yksiselitteinen. Olennaista on ymmärtää näiden ulospäin näkyvien ja näkymättömien ulottuvuuksien havaitsemisen ja tulkitsemisen haasteellisuus (Yadav & Lenka, 2020). Vaikka moninaisuus kattaa kaikki mahdolliset yksilön ominaisuudet ja

piirteet, eniten julkista koulua koskevaa keskustelua on viime vuosina käyty kulttuurisesta, kielellisestä, sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja oppimiseen liittyvästä moninaisuudesta (Hinkula, 2022). Samat teemat ovat olleet pinnalla myös tieteellisessä tutkimuksessa (Rowan ym., 2021).

Moninaisuuden tulkinta on vahvasti yhteydessä käsitykseen itsestä ja muista sekä siitä, mitä pidetään tuttuna ja mitä vieraana. Ihmisten voi olla vaikea nähdä itsensä osana moninaisuutta (Timonen, 2015). Moninaisuus saateen usein virheellisesti tulkita joidenkin muiden ominaisuudeksi. Sitä on perinteisesti kutsuttu erilaisuudeksi.

Kuvituskuva: Unsplash.

Esimerkiksi kulttuurisesta moninaisuudesta on harhaanjohtavasti tuotettu maahanmuuttotaustaisten henkilöiden ominaisuus ymmärtämättä sitä, että kulttuurinen moninaisuus kattaa lähtökohtaisesti kaikki ihmiset. Kuvatussa erilaisuuden tuottamisessa on kyse toiseuttamisesta. Toiseuttamisella viitataan tietynlaisten valtasuhteiden luomiseen, jossa toinen osapuoli kielenkäytön avulla tuotetaan kuuluvaksi ”meidän” sijaan ”heihin”. Samalla ”heistä” tuotetaan paitsi erilaisia, myös alempiarvoisia (Nilsen ym., 2017).

Kansainvälisten tutkimusten mukaan moninaisuus on opettajankoulutuksessa vähän käsitelty aihe. Tämän on arveltu johtuvan muun muassa siitä, että opettajankouluttajien oma moninaisuusosaaminen on puutteellista (esim. Rowan ym., 2021). Opettajankouluttajilla ei siis välttämättä ole riittävästi tietoa, taitoa tai uskallusta opettaa moninaisuuteen liittyviä sisältöjä. Moninaisuusosaamisen ulottuvuudet liittyvät kriittiseen ajatteluun, käsitteelliseen ymmärtämiseen, kohtaamisen taitoon sekä kieli- ja viestintätaitoihin,

jotka ovat yhteydessä arvoihin (Timonen & Kantelinen, 2013). Meneillään olevassa opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelmassa (2022–2026) pyritään vastaamaan lisääntyneeseen tarpeeseen käsitellä moninaisuutta opettajankoulutuksessa (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2022). Tämä tavoite vaatii opettajankoulutukselta muutoksia koulutusten rakenteisiin ja sisältöihin sekä tapoihin toteuttaa koulutusta mutta myös opettajankouluttajien moninaisuusosaamisen vahvistamista.

Opettajankouluttajien moninaisuuskäsitykset tutkimuksen kohteena

Lapin yliopiston 2021–2022 koordinoimassa ja opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa HOHTO-hankeessa (Hyvinvoinnin ja oppimisen tuki opettajankoulutuksessa) pyrittiin vahvistamaan yliopistojen opettajankouluttajien erityispedagogista osaamista. Sanni Marjanen tutki pro gradu -tutkielmaansa Turun yliopiston opettajankouluttajien käsityksiä moninaisuudesta, moninaisuuden opettamisen merki-

tyksestä ja opettajankouluttajien moninaisuusosaamisestaan. Tutkimusidea syntyi yhteistyössä Turun yliopiston HOHTO-tiimin kanssa.

Marjanen haastatteli aineistoa varten kahdeksaa Turun yliopistossa työskentelevää opettajankouluttajaa, joista suurimmalla osalla opetusvastuut olivat luokanopettaja- tai aineenopettajakoulutuksessa tai molemmissa. Yhdellä haastatelluista oli opetusvastuita myös varhaiskasvatuksen opettajien koulutuksessa. Haastatelluilla oli työkokemusta opettajankouluttajina yhdestä vuodesta yli kahteenkymmeneen vuoteen. Enemmistöllä (n = 5) osallistujista oli tohtorin tutkinto. Neljän pohjakoulutus oli kasvatustieteiden maisteri ja luokanopettaja. Loput haastateltavista olivat suorittaneet maisterin tutkinnon muulta alalta. Kaikki haastatellut olivat työskennelleet jossain vaiheessa työuraansa myös muissa koulutusalan tehtävissä kuten luokanopettajana, erityisopettajana tai aineenopettajana perusopetuksessa tai toisella asteella.

Moninaisuuskäsitykset opettajankouluttajien puheessa

Marjasen pro gradu -työn tulokset osoittivat, että suurin osa haastatelluista opettajankouluttajista puhui moninaisuudesta me-muodossa ja heidän puheessaan moninaisuus esiintyi kaikkien ominaisuutena, myös heidän itsensä. Muutama opettajankouluttaja puolestaan tulkitsi moninaisuuden olevan muiden kuin heidän itsensä ominaisuus, jolloin moninaisuus nähtiin ”hyväksyttynä erilaisuutena”. Vaikka näissä haastatteluisa moninaisuuden ei todettu olevan kaikkien ominaisuus,

ei ilmiöstä kuitenkaan puhuttu kielteisesti tai syrjivästi. Itseen ja muihin liittyvän eronteon voi tulkita liittyvän enemmän ilmiön jäsentämiseen kuin toiseuttavaan valta-aseman alleviivämiseen (ks. Hornborg ym., 2021).

Haastateltujen opettajankouluttajien käsitykset siitä, miten moninaisuutta tulisi käsitellä, erosivat hieman toisistaan. Osa toi esiin, kuinka moninaisuutta pitäisi tarkastella läpileikkaavasti kaikessa opetuksessa, kun taas joidenkin näkemysten mukaan moninaisuuden käsittelyn tulisi tapahtua erillisten moninaisuuden aihepiirien muodossa. Osassa haastatelluista tuotiin esiin, että moninaisuutta pitäisi tarkastella vain tarvittaessa ja jotkut haastatelluista opettajankouluttajista korostivat käytännön opetustyön ja siellä saatavien kokemusten merkitystä aihepiiristä opittaessa. Kaikkien haastatelluissa esitettyjen näkökulmien pohjalta on johdettavissa tapoja kehittää opettajankoulutusta. On perusteltua, että opettajankoulutuksen opetussuunnitelmissa olisi riittävästi tilaa käydä läpi keskeisiä moninaisuuden ulottuvuuksia omina aihepiireinään (esim. kulttuurinen, sukupuolen, seksuaalisuuden ja oppimisen moninaisuus). Toisaalta nämä keskeiset ulottuvuudet ovat myös sellaisia, että ne olisivat välttämättömiä huomioida läpileikkaavasti opintojaksojen sisällöissä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikilla opettajankouluttajilla tulisi olla riittävästi tietoa ja ymmärrystä siitä, miten keskeiset moninaisuuden ulottuvuudet otetaan huomioon opetuksen sisällöissä ja esimerkiksi opetuspuheessa – myös opetusharjoitteluisa.

Kaikki haastateltavat arvioivat oman

moninaisuuteen liittyvän osaamisensa vähintään tyydyttäväksi. Kukaan ei arvioinut omia valmiuksiaan erinomaisiksi. Osa haastateltavista toi esiin, kuinka omien valmiuksien kehittämisen näkökulmasta olennaista on oma tahtotila ja asenne. Näin yksi haastateltava kuvasi asiaa:

”Jos on riittävästi halua ja positiivinen asenne tällaisten teemojen äärellä, niin sitä tietoa kyl pystyy keräämään ja aina sitä tietoa voi olla erilaisista teemoista enemmän, mut se tiedon hankkiminen on niinku pieni juttu sen rinnalla, et se asenoituminen on kunnossa.”

Muutama opettajankouluttaja koki, että aihe on haastava ja laaja eikä sille ole varattu opettajankoulutuksen opetus-suunnitelmissa riittävästi tilaa. Suurin osa opettajankouluttajista kertoi kampaavansa lisää tietoa aiheesta. Valtaosa haastateltavista näki itselleen ominaisimpana opettaa sellaisista moninaisuuden ulottuvuuksista, jotka liittyivät heidän omiin tutkimusaiheisiinsa tai aiheisiin, joihin he muutoin olivat perehtyneet tarkemmin työnsä kautta. Haasteellisimmiksi moninaisuuden aihepiireiksi koettiin ne, jotka olivat itselle vieraita tai erityisen sensitiivisiksi koettuja. Haasteellisuuden kokemus liittyi vahvasti pelkoon siitä, että ei osaa puhua asioista oikein, mikä saattaisi johtaa väärinymmärryksiin ja jopa tahattomaan toisen ihmisen loukkaamiseen.

”No ehkä just joku tommonen sukupuoleen liittyvä moninaisuus – – Tuntuu hankalalta, kun ei oikeen tiedä miten tukis- -kun ei oikein tiedä miten asian ottaisi puheeksi, ettei

tuu väärinymmärretyksi.”

Pääasiassa haastateltavat kuvailivat näkevänsä moninaisuuden opettamisen asiana, joka kuuluu kaikille:

”No ihan meidän kaikkien. Kuten mä jossain kohtaa haastattelussa jo sanoinkin, et se ei oo mun mielestä yksittäisen opintojakson ja sitä kautta yksittäisen opettajan tehtävä, vaan se on meidän kaikkien tehtävä kytkeä se jollain tavalla pedagogiikan teemoihin huolimatta siitä, puhutaanko mistä tahansa opettajuuden kannalta tärkeästä aiheesta, niin moninaisuuden teemat kytkeytyy ihan varmasti kaikkeen mistä opettajankoulutuksessa puhutaan.”

Jotkut haastateltavista kuitenkin totesivat, että parhaita opettajia olisivat ne, joilla on sisällöllistä osaamista aiheesta. Esiin nostettiin esimerkiksi erityisopettajat, terveystiedon opettajat ja esteettömyyssuunnittelijat.

Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että kaikki Marjasen pro gradu -työssä haastatellut opettajankouluttajat pitivät moninaisuuden käsittelyä tärkeänä opettajankoulutuksessa. Myös ne haastateltavat, jotka kokivat moninaisuuden olevan ”muiden” ominaisuus, pitivät erilaisten moninaisuuden ulottuvuuksien käsittelyä tärkeänä. Tuloksena moninaisuuteen liittyvien teemojen käsittelyn näkeminen merkityksellisenä opettajankouluttajien keskuudessa on samansuuntainen kansainvälisissä tutkimuksissa tehtyjen havaintojen kanssa (esim. Ryan ym., 2022).

Tulokset osoittavat kuitenkin myös, että

tutkimukseen osallistuneet opettajankouluttajat kaipaavat oman moninaisuusosaamisensa vahvistamista ja että heille on osittain epäselvää, kenen vastuulla moninaisuudesta opettamisen tulisi olla. Taustalla saattaa olla myös epävarmuutta omista taidoista, jolloin moninaisuudesta opettamisen nähdään luontevasti kuuluvan niille, joilla oletetaan olevan aiheesta enemmän osaamista. Vaikka Marjasen työssä tarkasteltiin erityisesti Turun yliopiston opettajankouluttajien käsityksiä, antavat ne hyvin todennäköisesti viitteitä myös muiden yliopistojen opettajankouluttajien käsitysten kirjosta.

Lopuksi

Tämän tutkimuksen haastattelujen pohjalta voimme todeta, että opettajankouluttajilla on halua oppia lisää moninaisuudesta. Tulokset viittaavat siihen, että opettajankouluttajien täydennyskoulutusmahdollisuuksia tulisi kehittää. Koulutusohjelmittain olisi syytä luoda selkeämpiä linjauksia siitä, miten moninaisuutta kunkin kou-

lutusohjelman opetussuunnitelman sisällä käsitellään. Tämä selkeyttäisi myös opettajankouluttajien keskinäisiä vastuurooleja. Moninaisuus on aihepiiriltään sellainen, että se voisi mahdollistaa tieteiden välisen opetusyhteistyön ja siten useampien asiantuntijoiden asiantuntijuuden hyödyntämisen. Moninaisuuden käsittelyn tavoista sekä mahdollisuuksista olisi tärkeää käydä keskustelua osana opetussuunnitelmien kehittämistyötä. Avoin keskustelu aiheesta voisi tarjota jokaiselle opettajankouluttajalle mahdollisuuden pohtia omia asenteitaan ja käsityksiään moninaisuuden eri ulottuvuuksista ja siitä, miten moninaisuuden käsittely liittyy omien opintojaksojen sisältöihin. Moninaisuusosaaminen ei ole vain mekaanista asiasisältöjen käsittelyä, joiden hallintaan henkilö voidaan kouluttaa, vaan se nivoutuu vahvasti esimerkiksi henkilön omiin arvoihin (esim. Timonen & Kantelinen, 2013). Näin ollen opettajankouluttajien moninaisuusosaamisen kehittäminen avaa myös tilaisuuden omien arvojen ja asenteiden tutkailuun.

Lähteet

- Heikkinen, M. (2005). Monimuotoisuus organisaatioissa – monimuotoisuustutkimuksen pääpiirteitä ja kehityslinjoja. *Hallinnon tutkimus*, 24(1), 3–13.
- Hinkula, E. (2022). Laki vaatii, että kouluissa käsitellään sukupuolen moninaisuutta, <https://yle.fi/a/3-12576255>
- Hornborg, A., Kyttälä, M., Laiho, A. & Sinkkonen, H.-M. (2022). Opettajien puheessa rakentuvat kielellisen ja kulttuurisen eronteon diskurssit. *Kasvatus ja Aika*, 16(2), 5–25. <https://doi.org/10.33350/ka.102595>
- Nilsen, A.B., Fylkesnes, S. & Mausehagen, S. (2017). The linguistics in othering: Teacher educators' talk about cultural diversity. *Reconceptualizing Educational Research Methodology*, 8(1). 40-50. <https://doi.org/10.7577/term.2556>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2022). Opettajankoulutuksen kehittämisohjelma 2022–2026. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022051234795>

Rowan, L., Bourke, T., L'Estrange, L., Brownlee, J. L., Ryan, M., Walker, S. & Churchward, P. (2021). How does initial teacher education research frame the challenge of preparing future teachers for student diversity in schools? A systematic review of literature. *Review of Educational Research*, 91(1), 112–158. <https://doi.org/10.3102/0034654320979171>

Ryan, M., Rowan, L., Brownlee, J. L., Bourke, T., L'Estrange, L., Walker, S. & Churchward, P. (2022). Teacher education and teaching for diversity: a call to action. *Teaching education*. 33(2), 194–213. <https://doi.org/10.1080/10476210.2020.1844178>

Timonen, L. (2015). Moninaisuus – hyvän työyhteisön ominaisuus? Teoksessa L. Timonen, J. Mäkelä. & A.-M. Raivio (toim.), *Moninaisuus on hyvän työyhteisön ominaisuus*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 213.

Timonen, L. & Kantelinen, R. (2013). Moninaisuus opettajankouluttajan ja korkeakouluopettajan työssä – näkökulmia monikulttuuriseen kasvatukseen. *Kasvatus* 44(3), 258–269.

Yadav, S. & Lenka, U. (2020). Diversity management: a systematic review. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal* 39(8), 901-929. <https://doi.org/10.1108/EDI-07-2019-0197>

Kirjoittaja

Sanni Marjanen, KM,
sanni.marjanen@outlook.com

Kirjoittajan kuva: Sanni Marjanen.

Kirjoittaja

Minna Saarinen, KT, YTL,
erityispedagogiikan yliopistonlehtori, erityisopettaja
Turun yliopisto,
minna.saarinen@utu.fi

Kirjoittaja

Tiina Annevirta, KT, yliopistonlehtori,
Opettajankoulutuslaitos & Sote-akatemia,
Turun yliopisto
tiirau@utu.fi

Kirjoittaja

Marita Neitola, KT,
yliopistotutkija, erityisopettaja
Turun yliopisto
marita.neitola@utu.fi

Kirjoittaja

Jaanel Salminen, KT, yliopistonlehtori, erityisopettaja
Opettajankoulutuslaitos ja Sote-akatemia
Turun yliopisto
jaanel.salminen@utu.fi

Kirjoittaja

Minna Kyttälä, FT, erityispedagogiikan apulaisprofessori,
Turun yliopisto
minna.kyttala@utu.fi